

Špičák, Milan

**Tvůrčí rozvoj marxisticko-leninské teorie : k otázce teoretického
přínosu XXV. sjezdu KSSS a XV. sjezdu KSČ**

*Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. G, Řada
sociálněvědná. 1976-1977, vol. 25-26, iss. G20-21, pp. [7]-27*

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/111207>

Access Date: 18. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University
provides access to digitized documents strictly for personal use, unless
otherwise specified.

MILAN ŠPIČÁK

TVŮRČÍ ROZVOJ MARXISTICKO-LENINSKÉ TEORIE

K otázce teoretického přínosu XXV. sjezdu KSSS a XV. sjezdu KSČ

Motto:

„Není nic praktičtějšího než dobrá teorie“
L. I. BREŽNEV

Sjezdy Komunistické strany Sovětského svazu jsou již tradičně středem soustředěné pozornosti a zájmu mezinárodního komunistického a dělnického hnutí, i všech pokrokových a mírumilovných sil v celém světě. Ve zkušenostech Leninovy strany a sovětské společnosti je nevyčerpatelný zdroj poučení a inspirace pro tvůrčí rozvíjení marxisticko-leninské teorie i pro revoluční praxi.

Sjezdy leninské strany sovětských komunistů jsou událostmi velikého politického významu. Hrají důležitou roli jak v životě samotné strany, tak i v životě sovětské společnosti. Strana na svých sjezdech projednává a schvaluje vědecky zdůvodněnou revoluční strategii a taktiku, jejichž realizace zajišťuje neustálý rozvoj sovětské společnosti. Závěry sjezdů KSSS rozvíjejí revoluční teorii marxismu-leninismu a dávají podněty pro jejich uplatnění v revoluční praxi Sovětského svazu i ostatních socialistických zemí.

Nejinak je tomu i v případě XXV. sjezdu KSSS. XXV. sjezd zaujme nesporně důstojné místo v řešení historických úkolů socialistické a komunistické výstavby. Ukázal neobyčejný rozmach a hloubku revolučních činů sovětských lidí, činů, které jsou naplněním idejí Velké říjnové socialistické revoluce, ztělesněním myšlenek V. I. Lenina.

Sjezd obšírně charakterizoval politickou, organizátorskou a ideově výchovnou práci strany a zákonitosti jejího rozvoje v podmínkách vyspělého socialismu. Charakterizoval současnou mezinárodní situaci, boj za mír, rozvoj světové socialistické soustavy a komunistického hnutí.

Významným dokumentem tvořivého rozvinutí marxismu-leninismu je „Zpráva ÚV KSSS a další úkoly strany ve vnitřní a zahraniční politice“, kterou na XXV. sjezdu KSSS přednesl generální tajemník ÚV KSSS L. I. Brežněv. V dokumentu je zevšeobecněna zkušenost ze socialistické a komunistické výstavby, jsou zde formulovány nejdůležitější teoretické teze, obohacující ideové bohatství vědeckého komunismu.

Ve svém sjezdovém vystoupení vytýčil L. I. Brežněv grandiózní plán výstavby komunismu v SSSR a formuloval hlavní směry vnitřní i zahra-

niční politiky KSSS a Sovětského svazu. Poznatky a zkušenosti, zevšeobecněné v teoretických závěrech XXV. sjezdu se setkávají s mimořádným zájmem celého mezinárodního komunistického hnutí.

XXV. sjezd zdůraznil, že KSSS chápe práci na rozvíjení marxisticko-leninské teorie jako neoddelitelnou součást své internacionální povinnosti. L. I. Brežněv na XXV. sjezdu řekl, že „... ve veškeré své revoluční a převráčející činnosti se Komunistická strana Sovětského svazu opírá o pevný základ marxisticko-leninské teorie. Marxismus-leninismus je jedině spolehlivý základ pro vypracování správné strategie a taktiky. Umožňuje nám pochopit historickou perspektivu a pomáhá určit směr společensko-ekonomického a politického vývoje na dlouhá léta dopředu, správně se orientovat v mezinárodních událostech. Síla marxismu-leninismu tkví v jeho neustálém tvůrčím rozvíjení. Tomu učil Marx a tomu učil Lenin. Jejich odkazům zůstane naše strana vždy věrná!“¹ Z těchto ideových pozic přistupují sovětsští komunisté k rozvoji marxisticko-leninské teorie na svém XXV. sjezdu.

1. Důležitý politický a teoretický význam mají teze XXV. sjezdu o organické jednotě marxismu-leninismu jako uceleného učení, teze o definici podstaty leninismu jako marxismu současné epochy. Leninismus je marxismus epochy imperialismu a proletářských revolucí, epochy rozpadu kolonialismu a vítězství národně osvobozeneckých hnutí, epochy přechodu lidstva od kapitalismu k socialismu a k budování komunistické společnosti.

2. XXV. sjezd KSSS rozvinul a konkretizoval marxisticko-leninské učení o etapě budování vyspělé socialistické společnosti a o zákonitostech jejího přerůstání ve společnost komunistickou. „Vybuodovali jsme novou společnost, společnost, jakou lidstvo dosud nepoznalo. Je to společnost bez krizí, společnost neustále rostoucí ekonomiky, vyspělých socialistických vztahů, společnost opravdové svobody. Je to společnost, kde vládne vědecký materialistický světový názor. Je to společnost pevně věřící v budoucnost, ve šťastné komunistické zítřky. Tato společnost má před sebou neomezené perspektivy dalšího všestranného pokroku.“² Sjezd ukázal, že charakteristickým rysem rozvinutého socialismu je proces postupného přerůstání vyspělého socialismu v komunismus. Tento proces se nyní ukazuje nejzřetelněji.

3. Významné místo v dokumentech XXV. sjezdu zaujímají ekonomické problémy vyspělého socialismu, jejich teoretická a praktická formulace. Zájem vzbuzuje teoretické zdůvodnění ekonomické strategie strany v současné etapě. „Stejně jako každá strategie i hospodářská strategie strany začíná koncepcí úkolů, vyhlášením základních, dlouhodobých cílů. Neustálé zvyšování hmotné a kulturní životní úrovně lidu bylo a zůstává cílem nejvyšším. Hospodářská strategie určuje přesně prostředky a cesty, které vedou k vytčeným cílům. Je to dynamický a proporcionální rozvoj

¹ XXV. sjezd KSSS Zpráva ÚV KSSS a další úkoly strany ve vnitřní a zahraniční politice. Projev generálního tajemníka ÚV KSSS L. I. Brežněva. Nakladatelství SVOBODA, Praha 1976, str. 66.

² Tamtéž, str. 79.

společenské výroby, zvyšování její efektivity, urychlování vědeckotechnického pokroku, růst produktivity práce, všestranné zkvalitňování práce ve všech člancích národního hospodářství. Z toho všeho se skládá hlavní úkol 10. pětiletky, jak byl formulován v dokumentech ústředního výboru strany o hlavních směrech rozvoje národního hospodářství.³

Hlavním úkolem hospodářské politiky strany je tedy vytvoření materiálně technické základny komunistu a jejím cílem stále zvyšování materiální a kulturní úrovně života sovětského lidu. Páteří hospodářské strategie strany, postupující 10. pětiletku i další dlouhodobou perspektivu, je zvyšování hospodářského potenciálu země, rozšiřování a zásadní obnovování výrobních fondů, zajišťování trvalého růstu těžkého průmyslu, který je základem ekonomiky.

XXV. jezd stanovil i konkrétní prostředky k dosažení cílů ekonomické strategie. Jsou to:

- dynamický proporcionální rozvoj společenské výroby a zvýšení její efektivity,
- urychlení vědeckotechnického rozvoje,
- růst produktivity práce,
- maximální zlepšení kvality práce všech oblastí národního hospodářství.

„K úspěšnému plnění mnohostranných ekonomických a společenských úkolů, které má před sebou naše země, není jiná cesta, než rychlý růst produktivity práce a podstatné zvýšení efektivity veškeré společenské výroby. Důraz na efektivnost — a o tom je třeba mluvit stále a znovu — je nejdůležitější součástí celé naší hospodářské strategie.“⁴

Obširně byla sjezdem rozpracována a zabezpečena zemědělská politika jako významná součást ekonomické strategie strany.

Zvláště důležité je teoretické a praktické rozpracování problémů jednoho z hlavních směrů agrární politiky — totiž prohloubení specializace a koncentrace zemědělské výroby na základě kooperace mezi kolchozy a zemědělsko-průmyslové integrace.

Na úseku zemědělství sovětská strana vytyčuje dva vzájemně spjaté cíle:

1. Dosáhnout spolehlivého zásobování země potravinami a zemědělskými výrobky a mít k tomu vždy dostatečné rezervy.
2. Neustále sblížovat hmotné a kulturní podmínky života ve městech a na vesnicích, což je programový požadavek.

Oba tyto cíle mají zásadní hospodářský a politický význam. Oba určují náplň směrnic strany, jež tvořivě rozvíjí leninskou zemědělskou politiku. Strana naznačila i konkrétní cesty dalšího zespolečenštění zemědělské výroby, zvýšení její efektivity a kvalitativních ukazatelů, zdokonalování společenských vztahů, sblížení dvou forem socialistického vlastnictví, postupného stírání podstatných rozdílů mezi městem a vesnicí. Strana považuje další vzestup sovětského zemědělství za nejdůležitější celostátní a všelidový úkol, k jehož splnění musí důstojně přispět všechna hospodářská odvětví.

³ Tamtéž, str. 79.

⁴ Tamtéž, str. 40.

4. V dokumentech XXV. sjezdu byl dále teoreticky objasněn problém organického spojení vědeckotechnického pokroku s přednostmi socialistického systému hospodářství. Materiály zdůrazňují, že za socialismu se vytváří plný prostor pro realizaci požadavků kladených vědeckotechnickou revolucí a pro využití jejich výsledků v zájmu pracujících a celé společnosti – zkrátka, že vědeckotechnická revoluce je materiální příprava komunistické společnosti, komunistické civilizace. „Jedině za socialismu se obrací vědeckotechnická revoluce správným směrem, odpovídajícím zájmům člověka a společnosti. Jedině na základě urychleného rozvoje vědy a techniky mohou být zase splněny konečné úkoly sociální revoluce – vybudována komunistická společnost.“⁵

5. V dokumentech a materiálech XXV. sjezdu KSSS jsou rovněž teoreticky zevšeobecněny zkušenosti z činnosti politického systému sovětské společnosti. V oblasti dalšího všestranného rozvoje politického systému sovětské společnosti jde na základě směrnic XXV. sjezdu o zdokonalování socialistické státnosti, o další růst socialistické demokracie, o posílení právního základu státního a společenského života, o aktivizaci činnosti společenských organizací. Komunistická strana Sovětského svazu vychází z toho, že v SSSR byla vybudována vyspělá socialistická společnost, postupně přerůstající ve společnost komunistickou. Ve zprávě o činnosti ÚV KSSS se poznamenává, že sovětský stát je státem všelidovým, vyjadřujícím zájmy a vůli všeho lidu. V SSSR se vytvořilo nové historické společenství – sovětský lid – založené na nerozborném svazku dělnické třídy, rolnictva a inteligence pod vedením dělnické třídy, na přátelství všech národů a národností sovětské země. Sjezd konstatoval, že probíhá a stává se převládající tendencí pohyb od třídní diferenciace k sociální stejnorodosti. Socialismus je dynamicky se rozvíjející společnost. Sjezd dospěl k závěru, že je na čase zobecnit to, čeho již bylo dosaženo v socialistické výstavbě v SSSR. Proto dal sjezd směrnicí k dopracování nové ústavy SSSR, v níž bude třeba vyjádřit velká vítězství socialismu, zakotvit v ní nejen obecné principy socialistického zřízení, vyjadřující třídní podstatu sovětského státu, ale i hlavní rysy vyspělé socialistické společnosti a její politické organizace. „Vycházeli jsme a vycházíme z toho, že v nové ústavě musí být zakotven a přesně stanoven nejvyšší cíl našeho státu. A tím nejvyšším cílem je vybudování komunistické společnosti.“⁶

6. Velká pozornost byla XXV. sjezdem KSSS věnována problémům duchovního života socialistické společnosti, teoretické analýze formování nového člověka-budovatele komunismu, analýze sovětského způsobu života, analýze rozvoje socialistické kultury a její úlohy v komunistické výchově.

V důsledku obrovských kvalitativních přeměn, které se udály v sovětské společnosti v průběhu socialistické a komunistické výstavby, se zformoval nový sovětský člověk, který v sobě sloučil ideové přesvědčení a oddanost ideálům komunismu, má nezdolnou životní energii, kulturu, vědomosti a schopnost používat je. Charakteristický je pro něho vroucí patriotismus a důsledný internacionalismus.

V současné etapě rozvoje sovětské společnosti se také vytvořil sovětský

⁵ Tamtéž, str. 44.

⁶ Tamtéž, str. 78.

způsob života, pro nějž je charakteristická atmosféra opravdového kolektivismu a soudružství, pevného přátelství všech národů a národností země, jakož i mravní zdraví.

„Ovzduší skutečného kolektivismu a soudružství, semknutost, přátelství všech národů a všech národností země, přátelství, které den ze dne sílí, zdravá morálka, která nám dodává sílu a vytrvalost. To jsou výrazné rysy našeho způsobu života, to jsou velké vymoženosti socialismu, které se staly podstatou naší skutečnosti“ — konstatuje se ve zprávě ÚV KSSS XXV. sjezdu.⁷

7. Do značné šířky bylo v materiálech XXV. sjezdu rozvinuto marxisticko-leninské učení o straně v podmínkách vyspělého socialismu. Jednou ze zákonitostí rozvoje strany v podmínkách vyspělého socialismu je to, že strana zůstává avantgardou, stranou dělnické třídy, všech pracujících a zároveň se stává avantgardou všeho sovětského lidu. Když XXV. sjezd hovořil o této zákonitosti v rozvoji strany, zdůraznil, že přeměnou strany v předvoj všeho lidu se nemění její třídní charakter. „V podmínkách vyspělého socialismu, kdy se stala stranou všeho lidu, komunistická strana nikterak neztrácí svůj třídní charakter. Komunistická strana Sovětského svazu svou podstatou byla a zůstává stranou dělnické třídy.“⁸ A to je — jak bylo na sjezdu řečeno — zákonité, neboť dělnická třída je vedoucí silou rozvoje vyspělé socialistické společnosti. XXV. sjezd poukázal na celý komplex objektivních a subjektivních faktorů, které odůvodňovaly další růst a zvyšování vedoucí úlohy strany. Zároveň zdůraznil, že zvyšování vedoucí úlohy strany je přímo závislé na rozvoji samotné strany, na zdokonalování jejího vnitřního života.

Proto věnoval XXV. sjezd tak výraznou pozornost dalšímu teoretickému zpracování leninských principů výstavby a řízení samotné strany. Základní význam má v tomto směru schválení a další rozpracování principu kolektivnosti stranického vedení. Dynamický rozvoj sovětské společnosti, narůstající rozsah komunistické výstavby a činnosti sovětské strany na mezinárodním poli naléhavě vyžadují, aby se neustále zvyšovala úroveň stranického řízení rozvoje ekonomiky, kultury a výchovy lidí, aby se zlepšovala organizátorská a politická práce v masách. Ústřední výbor KSSS, politické byro a sekretariát Ústředního výboru se zabývají velmi intenzivně všemi těmito otázkami a řeší je na základě leninského principu kolektivnosti vedení stranické práce. Svědčí o tom mj. skutečnosti, uvedené ve zprávě ÚV KSSS XXV. sjezdu, že totiž v období mezi XXIV. a XXV. sjezdem se konalo 215 zasedání politického byra ÚV, sekretariát ústředního výboru se sešel v témže období na 205 zasedáních a ústřední výbor na 11 plenárních zasedáních.

V materiálech sjezdu byl dále teoreticky objasněn jeden z nejdůležitějších leninských principů organizační práce strany — kádrová práce. Sjezd v tomto směru přesně formuloval kritéria požadavků, kladených dnes na vedoucího a stranického pracovníka. „Vedoucí pracovník dnes musí projevovat stranickost, musí být odborně na výši, musí být ukázněný, iniciativní a musí tvůrčím způsobem přistupovat k věci. Je zároveň

⁷ Tamtéž, str. 79.

⁸ Tamtéž, str. 58.

povinen na kterémkoli úseku přihlížet ke společenskopolitickým a výchovným aspektům, být pozorný k lidem, k jejich potřebám a požadavkům a jít příkladem v práci i v každodenním životě.⁹

Velkou pozornost věnoval sjezd rovněž další velmi důležité součásti organizační činnosti strany — kontrole a prověrce plnění usnesení. Ukázal, že je to záležitost každého stranického a vedoucího hospodářského pracovníka sovětů, každého stranického orgánu, každé základní stranické organizace. V současných podmínkách vzrůstá význam i dalších leninských principů stranické práce — kritiky a sebekritiky. Sjezd upozornil především na samu podstatu metody kritiky a sebekritiky. „V čem tkví podstata této metody? V tom, aby byly objektivně hodnoceny všechny stránky činnosti té či oné organizace, toho či onoho pracovníka. V tom, aby dosavadní nedostatky byly všestranně analyzovány a potom i odstraněny. V tom, aby se nepřipouštěl liberální postoj k nedostatkům a k jejich viníkům. Důvěra a úcta k lidem musí být spojeny s vysokou náročností na svěřený úkol. To je zákon stranické, a nejen stranické, ale celé naší práce.“¹⁰

Sjezd ukázal, že důležitou podmínkou úspěchu stranického řízení je leninský styl práce. „Leninský styl je styl tvůrčí, je mu cizí subjektivismus, vyznačuje se vědeckým přístupem ke všem společenským procesům. Předpokládá velkou náročnost vůči sobě i ostatním, vylučuje sebeuspokojení a čelí všem projevům byrokratismu a formalismu.“¹¹

V souladu s leninskou teorií věnoval XXV. sjezd velkou pozornost dalšímu posílení svazku strany s lidem. Vycházel při tom z leninské poučky, že avantgarda plní jen tehdy úlohu avatgardy, jestliže se dokáže neoddělovat od revoluční masy, když dokáže skutečně vést vpřed celou masu.

Nemalou pozornost konečně věnoval sjezd problematice dalšího prohlubování a rozvíjení socialistické demokracie: „Důsledné rozvíjení vnitrostranické demokracie a zvyšování náročnosti na každého člena strany — tyto leninské zásady nejsou etapou, která minula. Je to základ rozvoje strany i v dnešní době.“¹²

Souhrnně lze o této části jednání XXV. sjezdu KSSS říci, že tvůrčí ze-všeobecnění činnosti KSSS v podmínkách rozvinutého socialismu je velmi důležitým teoretickým přínosem k leninskému učení o straně.

8. XXV. sjezd KSSS výrazně přispěl k důsledné analýze současné epochy. Pozornost zejména upoutává kvalitativní charakteristika sociálně politické podstaty světové socialistické soustavy, která je hlavní revoluční silou současnosti. Bratrství socialistických zemí je nyní mohutný základ rozvoje světového revolučního procesu.

Velmi podnětné a z hlediska teorie i praxe přínosné jsou i myšlenky o procesu sblížování socialistických zemí. Na XXV. sjezdu byla vyzvednuta a všestranně zdůvodněna teze o procesu postupného sblížování socialistických zemí jakožto zákonitost jejich rozvoje. Tato teze ve své podstatě naznačuje novou skutečnost — že přecházíme do nové etapy vztahů

⁹ Tamtéž, str. 64.

¹⁰ Tamtéž, str. 63.

¹¹ Tamtéž, str. 62.

¹² Tamtéž, str. 59.

socialistických zemí. Teoretický závěr zprávy XXV. sjezdu KSSS, který bezpochyby významně obohatí marxisticko-leninskou teorii, konstatuje: „Současně s rozkvětem každého socialistického národa a s upevňováním svrchovanosti socialistických států jsou jejich vzájemné vztahy pevnější, objevuje se stále více společenských prvků v jejich politice, hospodářství, společenském životě, postupně se vyrovnává úroveň jejich vývoje. Tento proces postupného sblížení socialistických zemí se nyní zcela konkrétně projevuje jako zákonitost.“¹³

V této souvislosti byly na XXV. sjezdu také dále rozvinuty a konkrétnizovány principy, na nichž jsou vybudovány vzájemné vztahy mezi komunistickými stranami a socialistickými zeměmi. „Ve vztazích se socialistickými zeměmi se KSSS pevně řídí osvědčeným pravidlem: postupovat v duchu skutečné rovnoprávnosti a v zájmu úspěchů obou stran, při rozhodování mít na paměti nejen národní, ale i internacionální zájmy. Ať vznikají jakékoli problémy, je třeba podle našeho přesvědčení je řešit v duchu upevňování přátelství, jednoty a spolupráce.“¹⁴

XXV. sjezd vysoko vyzvedl princip proletářského internacionalismu jako mobilizující a určující zdroj každého úspěšného postupu světového sociálního pokroku. Sjezd zvýraznil i neutuchající význam proletářského internacionalismu v dnešní době jako jedné z hlavních zásad marxismu-leninismu. Poukázal na to, že leckdo dnes začíná tuto zásadu vykládat tak, že z internacionalismu ve skutečnosti nezbyvá téměř nic. Někteří činitelé dokonce otevřeně navrhuji zřít se internacionalismu, protože prý – podle jejich názoru – již internacionalismus, jež zdůvodnili a hájili Marx a Lenin, už zastaral. „Ale zřít se proletářského internacionalismu by z našeho hlediska znamenalo zbavit komunistické strany a dělnické hnutí vůbec silné a osvědčené zbraně. Byla by to dobrá služba třídínnímu nepříteli, který mimochodem v mezinárodním měřítku aktivně koordinuje své protikomunistické akce.“¹⁵

XXV. sjezd znovu potvrdil, že pokusy negovat internacionalismus jako „zastaralý“ jsou nanejvýš škodlivé. Princip proletářského internacionalismu nejen nezastaral, ale naopak stal se aktuálně naléhavým. Obhajoba proletářského internacionalismu – jak oprávněně zdůraznili představitelé bratrských komunistických stran z tribuny XXV. sjezdu – je svatou povinností každé komunistické strany, každého komunisty. Pokusy ignorovat proletářský internacionalismus komunisté vždy jednoznačně odmítali. Naopak, považovali a považují zásady socialistického vlastenectví a proletářského internacionalismu za neoddělitelné. Příkladem neúnavného internacionálního úsilí a věrnosti idejím marxismu-leninismu je – jak to znovu demonstroval XXV. sjezd – právě Leninova strana. Generální tajemník Komunistické strany Spojených států amerických Gus Hall z tribuny XXV. sjezdu zdůraznil, že Leninova strana nikdy neustoupila od třídínních zásad pro nějaké dočasné výhody, vždy správně slaďuje národní a internacionální úkoly, které má před sebou.

9. Mezinárodní komunistické hnutí přijalo s mimořádnou pozorností

¹³ Tamtéž, str. 8.

¹⁴ Tamtéž, str. 9.

¹⁵ Tamtéž, str. 30.

i hlubokou, vpravdě vědeckou analýzu současného stavu světa, kterou ke svému sjezdu připravila KSSS. V bilanci mezinárodního vývoje je shrnuta i obrovská kolektivní činnost a zkušenost revolučního hnutí, jeho úspěchy, výsledky společného úsilí vyvíjeného v duchu jistoty, solidarity a vzájemné podpory jeho národních oddílů. S uspokojením mohlo být na XXV. sjezdu KSSS konstatováno, že byl v mnoha bodech splněn program protimperialistických akcí, vypracovaný na poradě komunistických stran v Moskvě v červnu 1969.

Se zvlášť vřelou podporou se setkal nový program dalšího boje za mír a pokrok ve světě, vyhlášený z tribuny sjezdu. Tuto část jednání sjezdu lze charakterizovat jako bilanci toho, co bylo dosaženo v naplňování oněch monumentálních šesti bodů mírového programu XXIV. sjezdu KSSS, jako bilanci velké a úspěšné mírové ofenzívy sovětské zahraniční politiky a současně jako vytýčení dalšího programu boje za mír, bezpečnost a spolupráci národů. Zvláště významné – vedle konkretizace úsilí o prohloubení míru – je konstatování sjezdu, že uvolňování napětí v mezinárodních vztazích se nyní stalo hlavní tendencí. XXV. sjezd znovu podal důkaz o tom, že socialismus a mír jsou neoddělitelné.

Dokumenty a materiály XXV. sjezdu obsahují velmi důležité teze základního teoretického významu, v nichž jsou tvůrčím způsobem rozvinuty marxisticko-leninské myšlenky o takových významných politických problémech, jako je podstata všeobecné krize kapitalismu v současném období, ideový boj dvou soustav, rozvoj světového revolučního procesu, součinnost a jednota různých revolučních proudů, vzájemný vztah boje za socialismus a demokracii, další boj za uvolnění mezinárodního napětí, za mír a mezinárodní spolupráci, za svobodu a nezávislost národů. Všechny tyto problémy jsou dnes právem středem pozornosti marxisticko-leninských stran a KSSS jejich řešením významně přispěla ideově teoretickému rozvoji marxisticko-leninské teorie.

L. I. Brežněv v závěrečném vystoupení na XXV. sjezdu KSSS řekl: „V dějinách naší leninské strany se konala skvělá plejáda sjezdů. Každý z nich byl důležitým mezníkem v životě strany a země. Nepochybujeme, soudruzi, že XXV. sjezd mezi nimi zaujme zvláštní, neopakovatelné místo jako sjezd velkých činů, který se konal ve znamení realismu a konstruktivnosti, klidné víry ve vlastní síly, jistoty z dalších vítězství naší velké věci – budování komunismu, našeho boje za trvalý, spravedlivý mír ve světě!“¹⁶

XXV. sjezd Komunistické strany Sovětského svazu tvůrčím způsobem rozvinul teorii a praxi vědeckého komunismu v současných podmínkách, manifestoval sílu a životnost marxismu-leninismu. Ideově teoretické bohatství myšlenek XXV. sjezdu sovětských komunistů ovlivnilo přirozeně přípravu i průběh XV. sjezdu Komunistické strany Československa, který se sešel krátce po skončení jednání XXV. sjezdu KSSS. Význam této skutečnosti rozhodl Gustáv Husák již po svém návratu z XXV. sjezdu, když v rozhovoru s novináři uvedl: „XXV. sjezd je v mnohém poučný při přípravě našeho XV. sjezdu. Máme mnohé stejné nebo podobné problémy,

¹⁶ Rudé právo, 6. března 1977.

ať jde o rozvoj strany, o budování rozvinuté socialistické společnosti, v hospodářství o vysokou efektivnost a kvalitu práce, o růst materiální a kulturní úrovně lidu.“¹⁷

Také XV. sjezd naší strany konstatoval, že „XXV. sjezd KSSS je bohatým zdrojem poučení pro naši stranu a dává nám sílu pro práci a život v příštích letech.“¹⁸

Předmětem pozornosti další části této stati budou některé komplexy problémů XV. sjezdu KSČ, a to jak z hlediska teoreticko-metodologického přístupu XV. sjezdu strany k problematice výstavby rozvinuté socialistické společnosti, tak z hlediska zařazení XV. sjezdu strany do celkového kontextu socialistické výstavby v Československu.

* * *

XV. sjezd Komunistické strany Československa se konal v předvečer významného 55letého výročí založení strany. Tato skutečnost ovlivnila jak celkovou atmosféru přípravy, tak i samotný průběh jednání sjezdu. Sjezdové jednání se z tohoto aspektu stalo příležitostí k bilancování složité, ale vítězné cesty strany za uplynulého více než půl století její činnosti. Celým sjezdovým jednáním proniká vědomí, že přes obtíže, problémy, ale i tragické omyly, jimiž byla tato cesta provázena, strana vždy dokázala najít správné východisko a dovedla naši zemi až k naší socialistické přítomnosti. Na XV. sjezdu vyjádřila KSČ současně svoji pevnou vůli jít dále leninskou cestou a dále rozvíjet a obohacovat dílo téměř třicetileté výstavby socialismu v Československu.

Jak vyplývá ze stanov strany, je úkolem sjezdu strany jako nejvyššího orgánu komunistické strany

- zhodnotit výsledky práce strany od předchozího sjezdu,
- vypracovat a schválit linii dalšího postupu strany,
- zvolit nejvyšší orgány strany.

XV. sjezd všechny tyto úkoly, jak vyplývají ze stanov, splnil.

XV. sjezd byl nejen nejvyšším fórem strany samotné, ale současně se stal i prvořadou celospolečenskou událostí. A právě v tom tkívá jeho základní rys. Příprava i průběh sjezdu probíhaly za velké pozornosti celé československé veřejnosti, a to už od publikování dopisu ÚV KSČ všem členům strany na podzim 1975, jenž byl rozhodujícím krokem k sjezdové kampani. V průběhu sjezdu došlo pak k rozvoji široké pracovní iniciativy lidí, která v posjezdovém období pokračuje.

Žádný sjezd strany — a tedy ani XV. sjezd — nebyl a není záležitostí pouze naší strany a není tedy oddělen od mezinárodního dělnického a komunistického hnutí nějakou hrází. XV. sjezd strany — jak je ostatně v naší straně tradicí — čestně splnil své povinnosti vůči mezinárodnímu komunistickému a dělnickému hnutí.

Stejně jako ostatní sjezdy komunistických stran, jež v posledním ob-

¹⁷ Sovětská společnost plní směle a náročné cíle. Rozhovor generálního tajemníka ÚV KSČ a prezidenta ČSSR Gustáva Husáka s představiteli hlavních čs. sdělovacích prostředků k výsledkům XXV. sjezdu KSSS — Rudé právo, 8. března 1976.

¹⁸ Sborník hlavních dokumentů XV. sjezdu KSČ, SVOBODA, 1976, Praha, str. 15.

dobí proběhly, stal se i v XV. sjezd KSC výraznou a významnou manifestací proletářského internacionalismu. Internacionální idea, tak vysoce vyzdvížená XXV. sjezdem KSSS, pronikla zřetelně i celým jednáním sjezdu naší komunistické strany. Nejde při tom přirozeně jen o vztahy vůči jiným komunistickým stranám, ale internacionální charakter jednání XV. sjezdu se projevuje i v takových aspektech, jako jsou vztahy mezi národy a národnostmi uvnitř naší země. Duch hlubokých, vpravdě bratrských vztahů naší země a naší strany k Sovětskému svazu, jeho komunistické straně, velmi markantně vystupoval v jednání sjezdu a celé jeho atmosféře. XV. sjezdu naší strany se zúčastnilo 88 delegací zahraničních komunistických, dělnických a pokrokových stran a pozorovatelé Italské komunistické strany. Tento počet zahraničních delegací představuje dosud největší účast zahraničních hostů na našich sjezdech v celé dosavadní historii strany.

Naše strana byla velmi poctěna tím, že se její XV. sjezd stal tribunou podpory všech pokrokových tendencí ve světě. Velmi si vážíme názorů představitelů bratrských komunistických i dělnických pokrokových stran, přednesených jak z tribuny samotného sjezdu, tak i při příležitosti řady shromáždění a mítingů s našimi pracujícími na závodech a v zemědělských družstvech. Všechny totiž potvrdily, že KSC úspěšnou výstavbou socialismu v ČSSR se důstojně podílí na boji za pokrok ve světě a že je při tom těsně spjata s mezinárodním dělnickým a komunistickým hnutím.

Jednání celého sjezdu bylo velmi reálné a optimistické. Kromě optimismu v něm výrazně vystoupil požadavek neuspokojovat se s dosaženými výsledky, požadavek, jenž říká, že není důvod ani doba pro to, aby došlo k nějakému „usnutí na vavřínech“. Sjezd reálně ukázal, že jsou před námi ještě větší úkoly než v předchozích letech a že je proto nutné klást větší nároky na všechny oblasti stranické práce.

Období, jež dosud od XV. sjezdu uplynulo, ukázalo, že naše společnost přijala program XV. sjezdu a že pracující jej považují za svůj program. Ukazuje se, že jsou reálné předpoklady k tomu, aby již od počátku šesté pětiletky byl vložen cenný přínos do naplnění úkolů šestého pětiletého plánu. Vyžaduje to ovšem mnohem energičtější odstraňování obtíží, které v národním hospodářství vystávají.

Vedení strany přikládá velký význam úkolu osvojení výsledků jednání XV. sjezdu všemi občany. V této souvislosti vystupuje do popředí zvláště úkol vést ke správnému pochopení smyslu jednání XV. sjezdu.

Předpokládáme-li základní znalost dokumentů sjezdu v takové míře, jak ji lze předpokládat na základě běžné propagandistické práce, umožňuje nám to, abychom se v této stati vědomě zabývali právě otázkou smyslu a přínosu jednání XV. sjezdu. V této souvislosti se pak chceme zabývat zejména dvěma komplexy problémů v souvislosti s XV. sjezdem:

1. Vymezení historického místa a významu XV. sjezdu strany v dějinách socialistické výstavby v naší zemi
2. Charakteristika podstaty a hlavních rysů rozvinutého socialismu a jejich vyjádření v dokumentech XV. sjezdu.

1. K problematice vymezení historického místa a významu XV. sjezdu v dějinách socialistické výstavby v Československu lze alespoň stručně uvést toto:

Studujeme-li dokumenty XV. sjezdu KSC, vidíme, že problematika XV. sjezdu zahrnuje vývoj strany a československé společnosti v 70. letech, a to jak z hlediska bilance práce strany, tak z hlediska výhledu. Toto desetiletí, uprostřed něhož se konal XV. sjezd, představuje nesporně v dějinách socialistické výstavby naší země velmi významný úsek, a to jak z hlediska dosavadního vývoje Československa, tak z hlediska úkolů, jež v sedmdesátých letech řešíme. Určující je při tom současná etapa vývoje československé společnosti — totiž budování rozvinuté socialistické společnosti.

Historické místo XV. sjezdu strany v kontextu nejnovějších dějin je možno vymežit jen v souvislosti s vymezením charakteru současné etapy našeho vývoje. Tento problém je pak současně nutno řešit v souvislosti se zkušenostmi bratrských socialistických společenství.

Zakladatelé vědeckého komunismu zdůraznili nutnost přechodného období od kapitalismu k socialismu a formulovali jeho zákonitosti, ukázali na dvě fáze komunistické společnosti — socialismus a komunismus. Charakterizovali také vědecky obě fáze, jejich společné rysy a odlišnosti. Marx, Engels ani Lenin však nemohli konkrétně rozpracovat charakteristiku jednotlivých etap vývoje socialistické společnosti — tuto možnost máme teprve my, naše generace a dává nám ji zkušenost naší revoluční praxe. Ta potvrzuje správnost vědecké prognózy zakladatelů marxismu-leninismu, současně však naše zkušenosti posunují naše teoretické poznání dále, a to z hlediska prognóz o délce přechodu ke komunismu a vymezení etap socialistického vývoje. Významným vkladem do zkušeností výstavby socialismu a komunismu byla sjezdová jednání bratrských komunistických a dělnických stran v evropských zemích, která proběhla v r. 1975 a 1976. Sjezdy těchto stran totiž odrážely významnou skutečnost: vzájemná spolupráce socialistických zemí se do konce šedesátých let neobyčejně rozvinula co do šíře i hloubky, dosáhla nového, kvalitativně vyššího stupně rozvoje, a proto společná teoretická zobecnění zkušeností komunistických a dělnických stran socialistických zemí jsou stále významnějším zdrojem pro upřesňování postupu a rozvoje socialistických zemí. Význam těchto zkušeností poroste tím více, čím více se bude prohlubovat socialistická integrace a jak v souvislosti s tím budou vystupovat společné rysy ve všech zemích světové socialistické soustavy.

Již dnešní zkušenosti potvrzují, že přechodné období od kapitalismu k socialismu se vyznačuje různými zvláštnostmi v různých zemích, danými různým předchozím hospodářským, politickým a kulturním vývojem jednotlivých zemí. Současně se však ukazuje, že podstata zůstává všude stejná a přechodné období končí všude vybudováním základů socialismu. To nastává tehdy, když se socialismus stává převládající a rozhodující silou, a to jak v ekonomické, tak i v politické a kulturní oblasti — tehdy „socialismus v podstatě zvítězil“. Po vybudování základů socialismu nastoupila všude etapa výstavby rozvinuté socialistické společnosti. Na to výrazně upozornil už XXIV. sjezd KSSS a předchozí sjezdy bratrských komunistických stran. V politické terminologii se strategicko-taktický cíl

komunistických stran v této etapě označuje různě: vybudování vyspělé socialistické společnosti, jinde se užívá pojmu rozvinutá socialistická společnost, sovětští soudruzi mluví o zralém socialismu apod. Jde ovšem jen o různé označení jednoho a téhož procesu. Rozhodující přitom je, že zkušenosti bratrských stran vypovídají o této etapě jako o etapě historicky nutné, kterou nelze obejít nebo přeskočit, o etapě, v níž se socialismus všestranně rozvíjí, o etapě, v níž dochází k bouřlivému rozvoji výrobních sil, společenských vztahů, aby byly postupně vytvářeny předpoklady pro přechod ke komunismu.

Tyto skutečnosti lze ilustrovat na rozboru závěrů jednání sjezdů komunistických a dělnických stran evropských socialistických států, jež proběhly v r. 1975 a 1976.

Tak např. XXV. sjezd KSSS — jak už jsme shora naznačili — rozvinul zásady politiky strany ve vyspělé socialistické společnosti a pro období budování základů komunismu. Zkušenosti KSSS ukazují, že vybudováním vyspělé socialistické společnosti zdaleka ještě nejsou vyčerpány možnosti socialismu, jež umožňují přistoupit k výstavbě komunismu.

Na VII. sjezdu Polské sjednocené dělnické strany v r. 1975 řekl Eduard Gierek, že polská strana bude pokračovat v politice rozvoje země. Program VII. sjezdu označil za program rozvíjení politiky, jež povede k výstavbě rozvinuté socialistické společnosti v Polské lidové republice.

Na XI. sjezdu Maďarské sjednocené dělnické strany řekl János Kádár: V třicetiletém boji jsme vybudovali a obhájili moc dělnické třídy, položili základy socialismu. Nyní budujeme vyspělou socialistickou společnost.

Na IX. sjezdu Sjednocené socialistické strany Německa v r. 1976 řekl Erich Honecker: Hlavním úkolem SED je dnes úkol dalšího budování rozvinuté socialistické společnosti v NDR.

Také na XI. sjezdu Bulharské komunistické strany byl v r. 1976 přijat program výstavby vyspělé socialistické společnosti v Bulharsku jako dlouhodobý program Bulharské komunistické strany.

Odvoláváme-li se na zkušenosti bratrských komunistických stran, pak je tomu tak proto, že jde o zkušenosti, které ukázaly obecnou platnost leninských principů socialistického společenského vývoje, o zkušenosti z praktického uskutečňování idejí socialismu v zemích, kde se již socialismus stal realitou (reálný socialismus).

Obrátíme-li se pak ke zkušenostem naší vlastní strany, nutně si musíme položit otázku, v čem je kontinuita a diskontinuita politiky naší strany.

Dosavadní výzkum změn, jež nastaly v naší společnosti při socialistické výstavbě na základě linie IX. sjezdu KSČ z r. 1949 během jednoho desetiletí (50. léta) umožňuje říci, že v ČSSR byly základy socialismu položeny na přelomu 50. a 60. let. Výrazem toho bylo známé prohlášení z r. 1960, že „socialismus v naší zemi zvítězil“ a přijetí nové ústavy včetně změny názvu státu na ČSSR.

Skutečný smysl interpretace teze o vítězství socialismu v ČSSR na přelomu 50. a 60. let je zřejmý, vezmeme-li v úvahu souvislost s některými dalšími hesly, které tehdejší vedení strany počátkem 60. let hlásalo. Koncentrovaným výrazem tehdejších představ je heslo, že „ještě naše generace bude žít v komunismu“, jak tuto tezi formuloval v r. 1961 z tribuny XXII. sjezdu KSSS Antonín Novotný. Dnes víme, že se tehdy vy-

cházel z přecenění dosažených výsledků, z voluntaristické deformace. Došlo k tomu, že stav v této době dosažený po vybudování základů socialismu byl stotožněn s dosažením nižší fáze komunistické společnosti, jako by již byly beze zbytku v té době vyřešeny všechny úkoly socialismu, jakoby socialismus zcela zvítězil. To pak vyvolávalo iluze, jako by etapa rozvinuté socialistické výstavby byla již záležitostí jen krátkého období, zhruba během života jedné generace, asi 25 let. Z toho se pak odvíjela představa, jako by ČSSR stála na prahu beztrždní společnosti, idealizovala se morálně politická jednota lidu atd.

Dnes je jasné, že na počátku 60. let stál ve skutečnosti před naší společností úkol upevňovat vybudované základy socialismu a rozvíjet vyspělou socialistickou společnost jako úkol dlouhodobý. Bylo třeba upevňovat marxisticko-leninský charakter komunistické strany, prohlubovat její vedoucí úlohu a vliv na masy, s dlouhodobou perspektivou řešit rozvoj československé ekonomiky, jejího zapojení do mezinárodní dělby práce, do socialistické integrace, řešit otázky vědeckotechnické revoluce, problémy národnostní politiky, které byly významným zdrojem neklidu československé společnosti v 60. letech, hledat účinnější cesty pro další rozvoj socialistického demokratického a kulturní revoluce, věnovat pozornost růstu socialistického uvědomění lidí, vést rozhodný boj proti buržoazní ideologii.

V rozporu s představami o rychlém rozvoji socialismu se ve skutečnosti začala na počátku 60. let hromadit řada těžkostí. Tehdy vznikl dokument „O výhledech dalšího rozvoje československé společnosti“, zpracovaný vedením strany před XII. sjezdem, dokument, jenž obracel pozornost k nastávajícím ekonomickým obtížím. Tento dokument se i dnes jeví jako správný. XII. sjezd strany přijal v r. 1962 opatření k překonávání obtíží v ekonomice. Neodhalil však dostatečně nereálné ocenění možností československého národního hospodářství a nereálné stanovení temp a cílů třetí pětiletky a tak se v průběhu pokusu o realizaci třetí pětiletky skutečný hospodářský vývoj výrazně odlišoval od plánu a nakonec došlo k úplnému rozpadu třetí pětiletky. V roce 1963 došlo poprvé po druhé světové válce k poklesu národního důchodu. Jistými opatřeními se podařilo částečně překonat největší obtíže. Neřešení aktuálních otázek společenského vývoje vedlo k jejich hromadění, postupně se prosazovaly nemarxistické koncepce odpovědi na otázky, na které Novotného vedení neumělo dát odpovědi marxistické. XIII. sjezd strany v roce 1966 potvrdil, že dlouhodobé cíle XII. sjezdu jsou správné a konstatoval, že ČSSR je na počátku etapy všestranného rozvoje socialistické společnosti a zdůraznil, že tato etapa bude časově delší, než se původně předpokládalo. To se přirozeně týkalo nejen hospodářského vývoje, ale všech oblastí vývoje naší společnosti.

Další vývoj v naší společnosti po XIII. sjezdu je znám a je marxisticky zobecněn v „Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ“. Je také známo, že krizový vývoj vedl k ohrožení socialistických vymožeností a k přípravě k jejich likvidaci. V ČSSR došlo ke zpomalení tempa socialistického rozvoje, postup naší společnosti k socialismu byl v důsledku všech těchto okolností v 60. letech zbrzděn.

Překonání krizového vývoje byl základní a rozhodující předpoklad

k tomu, aby se čs. společnost mohla dále ubírat cestou socialistického vývoje. To předpokládalo především naplnění úkolů, formulovaných novým vedením strany v květnové realizační směrnicí z r. 1969. Zvolením Gustáva Husáka do čela strany v dubnu 1969, kterým se začalo formovat nové vedení strany, a přijetím realizační směrnice na květnovém plénu ÚV KSČ v r. 1969 byl zahájen konsolidační proces, který vyvrcholil XIV. sjezdem strany v r. 1971. XIV. sjezd uzavřel krizovou etapu a orientoval stranu a společnost znovu na výstavbu socialismu.

Tak před stranou stojí na počátku 70. let staronové úkoly, úkoly stejného charakteru, před nimiž stála již v první polovině 60. let, ovšem již v poněkud jiných podmínkách. Přestože XIV. sjezd uzavřel krizové období, musela se strana po XIV. sjezdu vypořádat s důsledky krizového období, a to ve všech oblastech. Bylo třeba svést boj s pravicovým oportunismem, řešit přitom současně i problémy, které se hromadily dávno před rokem 1968, protože v nich byly dlouhodobé kořeny krizových jevů. Současně bylo třeba reagovat na nové potřeby, překonávat vše, co před lednem 1968 i v krizových letech 1968–1969 stranu ochromovalo a ohrožovalo socialistický vývoj společnosti. V těchto podmínkách bylo nutno realizovat program výstavby vyspělé socialistické společnosti.

XV. sjezd mohl konstatovat, že program XIV. sjezdu byl splněn. Uplynulé pětileté období charakterizoval jako jedno z nejúspěšnějších v dosavadní výstavbě socialismu a potvrdil tak správnost linie z dubna 1969 i XIV. sjezdu.

Na základě toho mohl XV. sjezd vypracovat program další výstavby rozvinuté socialistické společnosti v ČSSR jako program dlouhodobé etapy a konkretizovat jej v podmínkách druhé poloviny 70. let. Ukažme si, jak XV. sjezd tento úkol splnil:

1. XV. sjezd analyzoval výsledky dosavadní výstavby rozvinuté socialistické společnosti v Československu od XIV. sjezdu se zřetelem k předchozím výsledkům a zkušenostem KSČ.

2. Konkretizoval a rozvinul zásady linie strany na dlouhodobé budování rozvinuté socialistické společnosti v podmínkách druhé poloviny 70. let.

3. Jeho výsledkem je komplexní program všestranné výstavby socialismu, upevňování a rozvoj předností socialismu ve všech oblastech pro druhou polovinu 70. let s přihlédnutím k dlouhodobějším perspektivám výstavby rozvinuté socialistické společnosti.

2. Pokud jde o druhý námi sledovaný problém podstaty a hlavních rysů rozvinutého socialismu a jejich vyjádření v linii XV. sjezdu strany, lze stručně uvést asi toto:

Ve zprávě XV. sjezdu se říká: „V nadcházejících letech budeme pokračovat v budování rozvinuté socialistické společnosti. V tomto smyslu jde o kontinuitu linie XIV. sjezdu v současných vnitřních a mezinárodních podmínkách a na vyšší úrovni.“¹⁹

Při zpracování programu XV. sjezdu si vedení strany uvědomovalo, že nelze ustrnout na místě. To má vždy za následek regres. Socialistický

¹⁹ Sborník hlavních dokumentů XV. sjezdu KSČ, SVOBODA, Praha 1976, str. 16.

rozvoj postupuje, rostou požadavky a potřeby lidí, mění se podmínky našeho úsilí a roste tedy složitost a náročnost úkolů. Podstatou politiky strany po XV. sjezdu je snaha dále upevnit a rozvinout všechny pozitivní tendence, které jsme založili v uplynulých letech. Z toho akutně vyplývá požadavek kvality práce, efektivnosti výroby — v tom spatřuje XV. sjezd jediné možnou cestu, jak dále pokračovat ve výstavbě vyspělé socialistické společnosti.

XIV. a XV. sjezd strany tvoří dva mezníky v jedné etapě. Nutno si uvědomit, že některé úkoly XIV. sjezdu nelze zužovat jen na pátou pětiletku, tzn. na období mezi sjezdy, protože program XIV. sjezdu má dlouhodobý charakter v řadě aspektů, vytyčuje tedy dlouhodobou linii strany pro celé období výstavby rozvinuté socialistické společnosti. S určitou historickou paralelou lze říci, že tak, jak IX. sjezd strany v r. 1949 vytyčil generální linii pro budování základů socialismu, tak XIV. sjezd vytyčil generální linii pro období rozvinuté socialistické společnosti a XV. sjezd ji dále rozpracoval a konkretizoval. Dlouhodobost je založena zejména v sociální struktuře společnosti. Takové úkoly, jako další upevnění a rozvinutí vedoucí úlohy strany ve společnosti, nebo úkol odstranění rozdílů mezi městem a vesnicí, mezi fyzickou a duševní prací atd. — to nejsou úkoly na 5 let. Proto XV. sjezd jen konkretizuje tyto úkoly na nejbližší období. Strana vychází z rozboru naší společnosti, který ukazuje, že u nás ještě není vybudována vyspělá socialistická společnost — a odtud pak se odvíjejí naše úkoly na budoucích pět let.

Základní metodou další práce strany je metoda kritické náročnosti. Je adekvátní tomu, že se zvyšují nároky na vyspělost, disciplínu, tvůrčí schopnosti atd. Sjezd v plné míře potvrdil platnost závěrů listopadového pléna ÚV KSČ z roku 1974.

Z hlediska zkušeností KSSS a komunistických stran socialistických zemí stojí za zamyšlení to, že rozvoj socialistické společnosti je proces uvědomělého budování socialismu širokými masami pracujících pod vedením marxisticko-leninské strany. V tom lze vidět růst úlohy subjektivního faktoru. Aby se socialistická společnost vyvíjela, musí existovat objektivní podmínky, na jejichž základě lze pak přeměnit možnost ve skutečnost. Přitom hraje hlavní roli subjektivní faktor — strana. To se prosazuje i u nás. Potvrzuje se, že využití možnosti předpokládá vědeckou politiku. Tu vypracovává KSČ tím, že v praxi uplatňuje své zkušenosti a tvořivě využívá zkušeností KSSS a ostatních komunistických stran. XV. sjezd zdůraznil, že s komplexním řešením roste význam subjektivního činitele a úlohy strany jako řídicí a integrující síly společenského vývoje. To výrazně prostupuje celým sjezdovým jednáním XV. sjezdu.

Zkušenosti z výstavby rozvinuté socialistické společnosti ukazují na určité rysy, které v té či oné zemi vytvářejí rozvinutou socialistickou společnost. To nelze chápat strnule. I rozvinutá socialistická společnost prochází dynamickým procesem. Jeho podstata je zdokonalování všech stránek života společnosti. Co lze v tomto dynamickém vývoji charakterizovat jako trvalé a podstatné:

— rovnoměrný, rychlý a trvalý rozvoj v ekonomice, sociálně politické a kulturní oblasti — tedy komplexní rozvoj socialistické společnosti, v němž se stále všestranněji projevují přednosti socialismu. Je to proces stále har-

moničtějšího vývoje socialistické společnosti. Po Únoru 1948 nebylo možno rozvíjet rovnoměrně všechny oblasti života naší společnosti. Byly zde určité priority výstavby základů socialistické společnosti (např. těžký průmysl), jiné musily počkat. Naproti tomu nyní nastupuje potřeba rychlejšího růstu oblastí, které zaostávaly — např. služby obyvatelstvu. Pro tento proces je charakteristický všestranný rozvoj lidových mas, růst jejich hmotné a duchovní kultury.

Podívejme se nyní, jak jsou tyto obecné teoretické myšlenky, z nichž XV. sjezd vychází, realizovány v linii XV. sjezdu KSČ:

Především pokud jde o ekonomikú: ekonomická politika strany má dlouhodobé zásady a XV. sjezd je rozvinul v programu šesté pětiletky. Pro tuto oblast platí, že se zde navazuje na politiku XIV. sjezdu, jejíž správnost se v uplynulém období jasně prokázala. Vždyť např. jen to, že se v páté pětiletce zvýšila průmyslová výroba o třetinu, stavební výroba o polovinu, zemědělství o 14 %, jsou významná fakta. Národní důchod v důsledku toho vzrostl o jednu třetinu. To pak umožnilo řešit velkorysý sociální program, jenž se setkal s velikou pozorností i u našich nepřátel v zahraničí, kteří se velmi často zabývají otázkou, jak je možné, že se v ČSSR stále udržuje růst životní úrovně. Naši nepřátelé jsou nuceni konstatovat, že se u nás žije dobře a zamýšlejí se, proč jsme nemuseli přistoupit k cenovým opatřením, jež jsou u nich na Západě běžná a typická.

Ukažme stručně, které jsou hlavní rysy a tendence ekonomické politiky strany, jež formuloval XV. sjezd a jež jsou charakteristické pro politiku strany v období budování vyspělé socialistické společnosti:

Materiálně technická základna ČSSR umožňuje zabezpečovat rychlý a sladěný růst obou hlavních skupin společenské výroby. Lze sladit výrobu a spotřebu a tím vytvářet podmínky a předpoklady pro stálý růst životní úrovně lidových mas. Prosazuje se přechod od využívání extenzivních faktorů k intenzifikačním, roste úloha vědeckotechnického pokroku. Tyto tendence nutno rozvíjet.

Vedení strany je si vědomo, že šestou pětiletkou vstoupilo naše národní hospodářství do nového období: je to období charakterizované značně náročnějšími vnitřními i vnějšími podmínkami rozvoje národního hospodářství. Tato skutečnost vyžaduje, abychom lépe využívali vnitřní intenzifikační faktory v národním hospodářství. Je to aktivní cesta k tomu, abychom i v budoucnu zvládli působení růstu cen surovin a energie ve světě na naše národní hospodářství. To je základ ke splnění linie XV. sjezdu na další zvyšování životní úrovně. Proti XIV. sjezdu jsou v programu XV. sjezdu některé nové formulace. Zatímco např. XIV. sjezd hovoří o celkové stabilitě cen, XV. sjezd mluví o stabilitě hladiny cen zboží, uspokojující základní životní potřeby. Z toho přirozeně vyplývá úkol upřesnit, co v našich dnešních podmínkách výstavby rozvinuté socialistické společnosti představuje zboží základní životní potřeby.

Pokud jde o sociální změny v naší společnosti, pak v této oblasti XV. sjezd vychází z toho, že s růstem hospodářské síly státu pokračovaly a pokračují nadále pozitivní změny v sociálním složení naší společnosti, změny, jež jsou charakteristické pro rozvinutou socialistickou společnost. Významný je zejména rozvoj výrobních sil v zemědělství. V průběhu socialistické přestavby v zemědělství došlo ke skutečné revoluci, a to jak

ve způsobu výroby, tak i v životě na naší vesnici. V procesu revolučních přeměn naší vesnice se zformovala nová třída — třída družstevních rolníků, která je pevným spojencem dělnické třídy. Život pracujících v zemědělství se za jedinou generaci změnil skutečně k nepoznání. S postupujícím procesem koncentrace a specializace zemědělské výroby, s vědeckotechnickým pokrokem, s uplatňováním průmyslových metod a velkovýrobních technologií, s růstem kvalifikace se mění i charakter práce v zemědělství, prohlubuje se sepětí družstevního rolnictva se zájmy a potřebami socialistické společnosti. Sama skutečnost, že stále větší počet pracovníků v zemědělství pracuje s moderními stroji a mechanismy svědčí o tom, jak rychle se přibližuje charakter zemědělské práce práci v průmyslu. Právě na tomto základě dochází ke sblížování dužstevního vlastnictví s vlastnictvím všelidovým. Při analýze těchto změn se došlo k závěru, že jsou možnosti dalšího rozvoje těchto faktorů ze směru k překonávání staré společenské dělby práce. XV. sjezd podtrhl úkol dalšího posílení vedoucí úlohy dělnické třídy v naší společnosti, „Sblížování dělnické třídy, družstevního rolnictva a inteligence určuje hlavní směr rozvoje sociální struktury naší společnosti. Tvoří i pevnou základnu jednoty našich národů a národností.“²⁰

Také úkoly XV. sjezdu na poli dalšího řešení národnostní otázky ČSSR vyplývají z toho, čeho již bylo na tomto významném úseku politiky socialistického státu dosaženo. Vyřešení národnostní otázky patří k nejvýznamnějším úspěchům politiky strany. XV. sjezd mohl s oprávněnou hrdostí a odpovědně konstatovat, že velké rozdíly v podmínkách hospodářského, politického a kulturního života našich národů a jednotlivých oblastí státu, jež byly tak charakteristické pro buržoazní republiku, byly překonány. To je velmi závažná teze XV. sjezdu, která se promítá do další politiky strany. V minulosti byla na všech sjezdech strany, počínaje IX. sjezdem, vždy formulována teze o nutnosti vyrovnání rozdílů mezi našimi národy. Tato teze byla v 70. letech v podstatě naplněna. Proto XV. sjezd uložil i nadále vytvářet podmínky pro všestranný rozvoj našich národů a národností a současně přijal i významné usnesení o tom, aby byl v další politice strany v národnostní otázce kladen důraz na to, co naše národy spojuje a co směřuje k prospěchu československého státu. „Při respektování národních specifik budeme vycházet z toho, že rozhodující je to, co naše národy spojuje, co umožňuje využívat předností socialistického zřízení ke společnému prospěchu a blahu. Při respektování federálního uspořádání našeho státu budeme pokračovat v budování národního hospodářství jako celku. Budeme upevňovat jednotu našich národů a národností, prohlubovat vědomí československé státnosti a tím umocňovat sílu Československé socialistické republiky.“²¹ To je přístup, odpovídající současným potřebám našeho společenského vývoje.

Ve směru dalšího upevňování socialistického charakteru našeho zřízení směřuje linie XV. sjezdu k dalšímu prohlubování funkce socialistického státu, prohlubování socialistické demokracie. XV. sjezd vyzdvihl předností socialistické soustavy, zastupitelských sborů a Národní fronty, jež

²⁰ Tamtéž, str. 34.

²¹ Tamtéž, str. 35.

umožňují stále širší účast mas pracujících na správě socialistického státu a společnosti. V této oblasti XV. sjezd potvrdil, že do budoucna považuje KSČ Národní frontu za osvědčenou formu československého politického systému, neboť bohatou sítí svých organizací vytváří podmínky k všestrannému a stále širšímu uplatnění zájmů československého lidu. V tomto směru je přirozeně největší pozornost věnována nejvýznamnějším organizacím Národní fronty — Revolučnímu odborovému hnutí a Socialistickému svazu mládeže, u nichž nejvíce vystupuje do popředí požadavek dalšího zkvalitnění jejich práce.

KSČ vychází z toho, že upevnění socialistického státu a prohloubení socialistické demokracie jsou dva úkoly navzájem nerozlučně spjaté. Součástí socialistické demokracie je nejen uplatnění práv, jak to jednostranně zdůrazňují pravicově oportunističtí kritikové našeho zřízení, ale i uvědomělé plnění povinností občana socialistické země. Dialektická jednota práv a povinností občana socialistické společnosti je základem socialistické demokracie.

XV. sjezd vyzdvihl potřebu zlepšení a zintenzívnění idově výchovné práce a uložil konkrétní úkoly ke zvýšení účinnosti a kvality veškeré činnosti na tomto úseku. V této etapě jde především o růst počtu vzdělaných lidí, výchovu specialistů, současně a především jde však o dovršení světónázorového převratu ve vědomí lidí.

V oblasti zahraniční politiky uložil XV. sjezd i nadále prohlubovat naše spojenectví a přátelství se SSSR a ostatními socialistickými státy jako základní princip naší zahraniční politiky a vyslovil své stanovisko ke kapitalistickým zemím a k rozvojovým zemím. Pokud jde o naše styky s rozvojovými zeměmi, vycházíme z principu podpory národné osvobozenecké boje národů rozvojových oblastí všech kontinentů, podpory morální i materiální. Na tomto stanovisku, jež charakterizuje zahraniční politiku naší země již dlouhá léta, nebylo a není třeba nic měnit. Pokud jde o naše vztahy ke kapitalistickým zemím a zvláště pak ke kapitalistickým zemím na evropském kontinentě, vychází linie XV. sjezdu strany důsledně z principů, k nimž se naše delegace zavázala podpisem Závěrečného aktu konference o evropské bezpečnosti a spolupráci v Helsinkách v r. 1975. Vycházíme z přesvědčení že státy rozdílného společenského zřízení mohou žít vedle sebe bez neustálé hrozby války a vzájemně spolupracovat. Proto strana v zahraniční politice vyvíjela a stále vyvíjí snahu, aby hlavní principy helsinského dokumentu se promítaly do našich vztahů se zeměmi s rozdílným společenským zřízením.

Závěry helsinské konference byly Komunistickou stranou Československa rozpracovány, konkretizovány a jsou soustavně plněny a uváděny do života. Od skončení konference v Helsinkách se naše země aktivně podílí na politickém dialogu, který se rozvíjí mezi evropskými státy různého společenského zřízení. Do počátku r. 1977 bylo z naší strany podepsáno 37 významných dohod politického, hospodářského i kulturního charakteru, za jediný rok 1976 jsme se zúčastnili 20 setkání na nejvyšší úrovni s představiteli kapitalistických států. Linie XV. sjezdu strany na další upevnění vztahů k SSSR a socialistickým státům a na uvolnění napětí v Evropě představuje důstojný přínos Československa k normalizaci vztahů v Evropě i ve světě.

Významnou součástí jednání XV. sjezdu strany je vnitrostranická problematika. Především se ukazuje, že náročné úkoly XV. sjezdu zvyšují nároky na samotnou stranu, na její poznávací, řídicí a organizačtorskou činnost, na kádrovou politiku atd.

Problematika strany samotné, otázky její jednoty, akceschopnosti, vedoucí úlohy ve společnosti vyplývá ze základní teze, že růst vedoucí úlohy strany sa socialismu je zákonitostí výstavby rozvinuté socialistické společnosti, že vychází z růstu objektivních i subjektivních potřeb a předpokladů. XV. sjezd konstatoval, že strana je na tyto úkoly dobře připravena. V době konání XV. sjezdu měla strana 1,382.000 členů a kandidátů, kteří pracovali v 43.506 základních organizací. Existence základní organizace strany na každém důležitém pracovišti umožňuje obsáhnout svým vlivem všechny oblasti socialistické výstavby a zajistit těsné spojení s pracujícími.

Již v období po XIV. sjezdu strany byly založeny pozitivní tendence vývoje vnitrostranického života. Projevilo se to především v růstu kvality členské základny. XV. sjezd uvedl k této otázce významná fakta: od XIV. sjezdu do 1. dubna 1976 bylo přijato 333.952 kandidátů strany, z nich 62 % dělníků. Poprvé po 23 letech byl zastaven pokles počtu dělníků v řadách strany a počet dělníků-členů strany vzrůstá. Pokles byl zastaven v r. 1974 a od r. 1975 lze zaznamenat nárůst počtu dělníků v řadách strany. To je velmi důležitý ukazatel; má-li strana být stranou dělnické třídy a má-li dělat dělnickou politiku, musí tomu odpovídat i sociální složení její členské základny. Nastal také žádoucí obrat ve věkovém složení členstva strany: přes 90 % nově přijatých kandidátů jsou mladí lidé do 35 let a více než 50 % do 25. let.²² Strana je dnes ve zcela nové situaci, kterou si doposud ne všichni uvědomují: členové a kandidáti strany, přijatí po XIV. sjezdu tvoří již více než čtvrtinu členstva strany.

To jsou velmi důležité skutečnosti, výrazně ovlivňující kvalitu členské základny, jež pak v rozhodující míře ovlivňuje celkovou úroveň práce strany. Komunistická strana Československa, jež se hluboce poučila z krizového vývoje ve straně a společnosti, si uvědomila, že kvalitativní formování členské základny patří k trvalým prvořadým úkolům strany. XIV. sjezd strany proto uložil všem stranickým orgánům a organizacím, aby cílevědomě upevňovaly revoluční charakter strany posilováním jejího jádra nejlepšími příslušníky dělnické třídy, družstevního rolnictva a socialistické inteligence. XV. sjezd pak potvrdil na základě dosažených výsledků, že směrnice ÚV KSČ ze září 1971 o soustavném zkvalitňování členské základny byla správně pochopena a realizována, a uložil orgánům strany, aby další zkvalitňování sociálního a věkového složení strany spojovaly s dalším upevňováním vlivy strany na všech pracovištích. Sjezd také ukázal, že pod pojmem kvalita členské základny nelze rozumět jen odpovídající třídní a věkové složení strany, ale i ideovou vyspělost, disciplinovanost, osobní zodpovědnost každého člena strany za politiku strany, aktivitu členů strany atd. V tomto směru třeba napřít pozornost do budoucna k dalšímu zkvalitnění členské základny jako významného předpokladu plnění usnesení XV. sjezdu.

²² Všechny údaje jsou převzaty ze Zprávy o činnosti strany a vývoji společnosti od XIV. sjezdu KSČ a další úkoly strany, cit. pramen, str. 43.

Na XV. sjezdu bylo také zcela jednoznačně zaujato stanovisko k bývalým členům strany, kteří byli po krizovém období vyloučeni nebo vyškrcnuti ze strany. Bylo konstatováno, že politika diferencovaného přístupu k nim nemusí být změněna. Ve většině tito lidé pochopili své omyly, zatímco skuteční představitelé pravice se octli v politické izolaci. Sjezd dospěl k závěru, aby ti, kdo nebyli aktivními představiteli pravice, pracují a činy dokazují přátelství k SSSR, podporují politiku strany, mohli být při individuálním přístupu znovu přijati za členy strany. V tomto směru tedy dal XV. sjezd zcela jasnou směrnicí, která pak byla konkretizována směrnicí 2. zasedání ÚV KSC v červnu 1976.

XV. sjezd v souvislosti s vnitrostranickými otázkami potvrdil a zvýraznil také trvalou platnost závěrů listopadového pléna z r. 1974, prosazování leninského stylu práce a o metodě kritické analýzy.

Jako jeden z rozhodujících nástrojů práce strany označil XV. sjezd kádrovou politiku. Sjezd ocenil práci těch, kdo byli vyzvednuti na vedoucí místa po krizových letech a po XV. sjezdu a ukázal, že se v rozhodující většině osvědčili. XV. sjezd zvýšil nároky na politickou a odbornou vyspělost, připravenost, morální kvality, schopnost vést lidi a uvádět politiku strany do života a uložil hodnotit vedoucí pracovníky důsledně podle výsledků práce. Sjezd jednoznačně prohlásil, že strana bude prosazovat zdravou stabilitu kádrů, což ovšem neznamená, že na odpovědných místech zůstanou lidé, kteří stagnují. Sjezd rovněž zvýraznil požadavek zapojování mladých lidí do zodpovědných funkcí.

* * *

O každém sjezdu strany lze bez nadsázky říci, že je historický. Tento přídomek poprávu patří i XV. sjezdu, jenž dále rozvinul linii XIV. sjezdu — linii výstavby vyspělé socialistické společnosti — a to pro konkrétní podmínky druhé poloviny 70. let. Jeho význam je nejen v tom, že propracoval vědecky zdůvodněný, komplexní náročný program, obsahující jednotu národního a internacionálního poslání KSC, ale i v tom, že — tak jako XXV. sjezd KSSS a sjezdy ostatních bratrských stran v socialistických zemích — dále propracoval teoretické otázky výstavby vyspělé socialistické společnosti. Praxe výstavby rozvinuté socialistické společnosti v naší zemi, opírající se o další rozvoj revoluční teorie, bude dalším významným příspěvkem naší strany a naší země k světovému revolučnímu procesu.

ТВОРЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ МАРКСИСТСКО-ЛЕНИНСКОЙ ТЕОРИИ

Автор занимается вкладом XXV съезда КПСС и XV съезда КПЧ в развитие марксистской теории.

Статья опирается на материалы XXV и XV съездов. Уделяет внимание вкладу XXV съезда КПСС в развитие ленинского учения о развитии социалистического общества, о закономерностях его перерастания в коммунистическое, дальше занимается некоторыми вопросами экономической стратегии КПСС на современном этапе, а также конкретными средствами для достижения целей экономической стратегии

советской партии. В связи с этим автор указывает на разработку некоторых проблем аграрной политики — углубления специализации и концентрации сельскохозяйственного производства. Автор потом уделяет внимание теоретическому вкладу XXV съезда КПСС относительно вопроса органической связи научно-технического прогресса с преимуществами социалистической системы хозяйства. Следующая часть статьи посвящена теоретическому обобщению опыта из политической системы советского общества, развитию учения о партии при условиях развитого социализма и анализу современного состояния мира, как его представил XXV съезд КПСС.

Во второй части статьи автор уделяет внимание некоторым комплексам проблем XV съезда КПЧ, а именно, как из точки зрения теоретическо-методологического подхода XV съезда КПЧ к проблематике строительства развитого социализма, так из точки зрения включения XV съезда партии в общий контекст социалистического строительства в Чехословакии.

